

JAROSŁAW DURKA

Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Częstochowie

Działalność Wydziału Nauki i Oświaty (Nauki, Oświaty i Kultury) Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Częstochowie w latach 1975-1990 w świetle planów pracy i sprawozdań

W 1975 roku, wraz podziałem administracyjnym Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, zmieniono strukturę Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. W powstałym w Częstochowie Komitecie Wojewódzkim PZPR utworzono także Wydział Nauki i Oświaty. Pierwszym jego kierownikiem został Henryk Nowakowski, a pracownikami Jan Kempa i Bogdan Czernicki¹. Wydział ten nadzorował cały system edukacji dzieci i młodzieży w drugiej połowie lat siedemdziesiątych i w latach osiemdziesiątych. Tworzył plany pracy, programy, przyjmował informacje i sprawozdania od rektorów wyższych uczelni, kuratorów oświaty i wychowania, a także dyrektorów przedszkoli, szkół i placówek oświatowo-wychowawczych. W zakresie zainteresowań Wydziału znalazła się także szeroko rozumiana kultura – teatr, kina, domy kultury. Początkowo znajdowała się ona na marginesie działalności Wydziału, a od 1980 roku już nominalnie, na co może wskazywać choćby zmiana nazwy na „Wydział Nauki, Oświaty i Kultury”.

Po zakończeniu tragicznych wydarzeń na Wybrzeżu w grudniu 1970 roku i zmianie ekipy rządzącej w kraju, pierwsze lata nowej dekady zapowiadały się optymistycznie. Nowy I sekretarz KC PZPR Edward Gierek zaktywizował gospodarkę, rozpoczął reformy. Fakt, że poprawa ta odbyła się w dużej mierze na skutek zaciągania licznych kredytów zagranicznych, przeznaczanych na konsumpcję w kraju, spowodował późniejsze kłopoty gospodarcze, których pierwsze sygnały

¹ Archiwum Państwowe w Częstochowie [dalej: APCz], Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Częstochowie (dalej: KW w Częstochowie) Wydział Organizacji Pracy (dalej: WOP), sygn. 1/VI/7, t. 1, Podanie Henryka Nowakowskiego, kierownika Wydziału Nauki i Oświaty KW PZPR w Częstochowie do I sekretarza KW PZPR Józefa Grygiela o pozwolenie o zgodę na pracę na pół etatu na Politechnice Częstochowskiej – 12.06.1975 r., k. 10; tamże, Koncepcja pracy z wojewódzkim aktywnym partyjnym – Wydział Organizacyjny KW PZPR - lipiec 1975, k. 108.

pojawiły się już w 1974 roku. Jedną z reform ekipy Gierka była zmiana podziału administracyjnego Polski i utworzenie nowych województw oraz likwidacja powiatów. Prawdziwym celem tego zabiegu było osłabienie pozycji licznych teraz sekretarzy wojewódzkich partii i uniemożliwienie stworzenia jakiejś mocnej opozycji wewnątrzpartyjnej. W obliczu narastającego kryzysu mocni dotychczas sekretarze wojewódzcy mogliby dosyć szybko doprowadzić do usunięcia Gierka ze stanowiska I sekretarza KC PZPR i wprowadzić kolejną ekipę. Pozycję nowych sekretarzy wojewódzkich dodatkowo osłabiała likwidacja powiatów i degradacja części działaczy lokalnych do pracy w komitetach gminnych. Reforma ta zwiększyła kontrolę centrali partyjnej nad sekretarzami wojewódzkimi².

W stworzonych nowych komitetach wojewódzkich PZPR i ich wydziałach rozpoczęto prace. W nowych województwach powstały pierwsze plany i programy. W stworzonym „Programie pracy ideowo-wychowawczej wśród młodzieży, nauczycieli i społecznej kadry wychowawczej województwa częstochowskiego na drugie półrocze 1975 roku” czytamy:

W najbliższych latach należy wzmóc wpływy ideowo-wychowawcze na młodzież, ma to być szeroka i długofalowa praca. Musimy młodą generację tak wychować, aby była w stanie wszystkie swe siły poświęcić realizacji ważnych zadań, które zarysowują się przed nią, a którym tak wiele miejsca i uwagi poświęcono na VII Plenum KC PZPR. Młodej generacji Polaków należy uświadomić, że jej treścią życia będzie doprowadzić do końca proces budowy socjalizmu w naszym kraju, zrewolucjonizować tempo rozwoju, pomnażać i odnawiać siły wytwórcze, w pełni wykorzystać dla kraju wartości płynące z udziału Polski w rewolucji naukowo-technicznej, zapewnić pełny triumf zasad socjalizmu w życiu społecznym i stosunkach międzyludzkich³.

W związku z tym w pracy ideowo-wychowawczej postanowiono stosować różnorodne formy i metody. Szkoły i placówki oświatowo-wychowawcze miały m.in.: kształtować takie postawy jak: kult dla fachowości, dyscyplina oraz współodpowiedzialność za wyniki pracy własnej i kolektywu, kształtować socjalistyczne postawy etyczno-moralne, wyrabiać postawy proletariackiego internacjonalizmu⁴. Było to zgodne z ogólnie przyjętą metodologią marksistowską, dominującą wówczas w naukach pedagogicznych. Pozycję tę starano się jeszcze umocnić. Jeden z teoretyków wychowania pisał wówczas, że umacnianie marksizmu to

proces ciągły, skomplikowany, wymagający doskonalenia. Przejście do realizacji zadań charakterystycznych dla czasów rewolucji naukowo-technicznej i

² W. Roszkowski, *Historia Polski 1914-1993*, Warszawa 1994, s. 330.

³ APCz, KW w Częstochowie Wydział Nauki, Oświaty i Kultury [dalej: WNOiK], sygn. 40, Program pracy ideowo-wychowawczej wśród młodzieży, nauczycieli i społecznej kadry wychowawczej województwa częstochowskiego na drugie półrocze 1975 r., k. 18.

⁴ Tamże, k. 19.

budowy rozwiniętego społeczeństwa socjalistycznego powoduje konieczność dalszego wzbogacania badań w zakresie pedagogiki. W doskonaleniu tym fundamentalną rolę pełni przyswojenie marksistowskiej metodologii i próba jej twórczego zastosowania w sferze badania zjawisk wchodzących w zakres nauk pedagogicznych. Jest to całkowicie zrozumiałe, bowiem w okresie tym inna jest niż kiedykolwiek przedtem skala zadań niezbędnych dla efektywnego kształtowania osobowości w szkolnym procesie kształcenia i wychowania oraz w licznych pozaszkolnych ogniwach pełniących ważne funkcje w planowanym procesie rozwijania pożądanych cech, właściwości i poglądów⁵.

W 1975 roku przyjęto w Wydziale zadania, jakie należało zrealizować w sferze nauki i oświaty. Pierwszym z zadań było pogłębianie zaangażowania emocjonalnego w sprawę budownictwa socjalistycznego w Polsce oraz poczucia dumy i godności narodowej płynących z jego osiągnięć. Chciano to osiągnąć poprzez organizowanie w szkołach i placówkach oświatowych wystaw tematycznie związanych z wielkimi budowlami socjalizmu. Drugim zadaniem było pogłębianie postawy internacjonalizmu. W tym celu przewidziano organizowanie festiwali filmów krajów socjalistycznych w miastach i gminach, obchody rocznic krajów budujących socjalizm, rozszerzanie prenumeraty czasopism krajów socjalistycznych i organizowanie kursów języka rosyjskiego. W trzecim zadaniu planowano masowy udział młodzieży w pracach na rzecz różnych środowisk. Chciano tutaj, aby domy kultury, świetlice, kluby rozwinęły szeroką działalność artystyczną i kulturalno-oświatową na rzecz środowiska poprzez organizowanie imprez rozrywkowych, oświatowych i koncertów. Jednak wszelkie plany repertuarowe i zamierzenia odczytowane podejmowane przez placówki kulturalno-oświatowe i zespoły artystyczne miały być uzgodnione z terenowymi Ośrodkami Propagandy Partyjnej i wiodącymi domami kultury. Kolejnym zadaniem przyjętym przez Wydział Nauki i Oświaty było kształtowanie i utrwalanie naukowego poglądu na świat, a także wyrabianie konsekwentnej postawy światopoglądowej (oczywiście socjalistycznej) wśród dzieci i młodzieży. W związku z tym zgłaszano potrzebę pełniejszego wykorzystania treści programowych biologii, fizyki, astronomii i chemii oraz elementów nauk społecznych, a także zwiększanie liczby kół zainteresowań, szczególnie kół religioznawczych i młodych racjonalistów. Temu wyrabianiu pożądanej przez partię postawy światopoglądowej służyło upowszechnienie czytelnictwa literatury i czasopism popularno-naukowych. W tym celu przewidywano organizowanie: wystaw nowości wydawniczych, konkursów czytelniczych, lekcji bibliotecznych, wycieczek do kin, teatrów na sztuki i filmy podejmujące problematykę światopoglądową. Ważnym punktem w założeniach Wydziału była popularyzacja wiedzy o osiągnięciach PRL. Aby to osiągnąć planowano m.in. nasilenie kampanii czytelniczej popularyzującej pisarzy PRL, ponadto organizację: konkursów plakatów uczniowskich, wieczornic poezji, prozy, muzyki współczesnej. Wszystko to miało pokazać i podkreślić

⁵ W. Pomykała, *Kształtowanie ideału wychowawczego w PRL w latach 1944-1976*, Warszawa 1977, s. 476.

kulturalny dorobek PRL. Uzupełnieniem tego miało być zapraszanie wybitnych twórców na spotkania z młodzieżą. Przy czym promowano spotkania z twórcami o „szczególnych walorach ideowych”⁶. Postulowano uwzględnienie w tematyce działalności ideowo-wychowawczej domów kultury, świetlic, klubów, radiowęzłów, bibliotek, popularyzacji osiągnięć ekonomicznych kraju, województwa, miasta, gminy i przedsiębiorstwa. Nie mniej istotnym zadaniem przyjętym w Wydziale Nauki i Oświaty było wdrażanie programu budowy „Drugiej Polski” i aktywizację społeczeństwa do udziału w realizacji tego programu, poprzez popularyzację ludzi „dobrej roboty”, przygotowanie do kolejnego, zapowiadanego już Zjazdu partii⁷.

W dniach 8-12 grudnia 1975 roku odbył się VII Zjazd PZPR. Już w styczniu 1976 roku przyjęto Program pracy ideowo-politycznej i wychowawczej w środowisku pracowników nauki i oświaty oraz młodzieży województwa częstochowskiego wynikający z uchwał tego Zjazdu. Ustalono koncepcje rejonowych narad z I sekretarzami podstawowych organizacji partyjnych (POP) w szkołach na terenie całego województwa. Powstały też koncepcje: spotkania aktywu nauczycieli oraz młodzieży studenckiej z przedstawicielem KC PZPR, spotkania pracowników Międzyuczelnianego Instytutu Nauk Społecznych i Ekonomicznych z Kierownictwem KW PZPR w Częstochowie, spotkania aktywu placówek opiekuńczo-wychowawczych i kulturalno-oświatowych województwa częstochowskiego, spotkania aktywu Politechniki Częstochowskiej i Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie z kierownictwem KW PZPR na temat aktualnych zadań w pracy ideowo-wychowawczej w nowym roku akademickim⁸. Wydział Nauki i Oświaty był odpowiedzialny za

organizowanie środowiskowych spotkań aktywu partyjnego i społecznego z delegatami na VII Zjazd; [...] zorganizowanie kursu dla sekretarzy szkolnych organizacji partyjnych poświęconego szerokiemu omówieniu kierunków pracy i zadań wynikających dla aktywu partyjnego i pracowników oświaty i wychowania w realizacji uchwał VII Zjazdu; [...] systematyczne organizowanie okresowych środowiskowych spotkań kadry nauczającej na wszystkich szczeblach, poświęconych wymianie doświadczeń, pogłębionej informacji i ustalaniu kierunków dalszej pracy na odcinku dydaktyczno-wychowawczym i naukowym; upowszechnianie dorobku XXV Zjazdu KPZR⁹.

Na terenie nowego województwa ukształtowano nomenklaturę podległą merytorycznie Wydziałowi Nauki i Oświaty. Wydział kontrolował takie instytucje jak: Centrum Kształcenia Ustawicznego w Częstochowie, Kuratorium Okręgu Szkolnego i Wychowania w Częstochowie, Międzyuczelniany Instytut Nauk Społeczno-Ekonomicznych w Częstochowie, Politechnika Częstochowska,

⁶ APCz, KW w Częstochowie WNOiK, sygn. 40, Program pracy ideowo-wychowawczej..., k. 20-33.

⁷ Tamże.

⁸ Tamże, sygn. 52, Program pracy ideowo-politycznej i wychowawczej w środowisku pracowników nauki i oświaty oraz młodzieży woj. częstochowskiego wynikający z uchwał VII Zjazdu PZPR. Częstochowa, styczeń 1976 roku, k. 8-24.

⁹ Tamże, k. 3-4.

Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Częstochowie, Wojewódzki Zakład Doskonalenia Zawodowego w Częstochowie, Wojewódzka Poradnia Wychowawczo-Zawodowa w Częstochowie, Wojewódzka Biblioteka Pedagogiczna w Częstochowie, Polski Związek Esperantystów Zarząd Oddziału Wojewódzkiego w Częstochowie, Polskie Towarzystwo Geograficzne – Zarząd Oddziału Wojewódzkiego w Częstochowie, Szkolny Związek Sportowy Zarząd Wojewódzki w Częstochowie, Towarzystwo Krzewienia Kultury Świeckiej – Zarząd Wojewódzki w Częstochowie, Towarzystwo Przyjaciół Dzieci Zarząd Wojewódzki w Częstochowie, Zarząd Polskiego Towarzystwa Historycznego w Częstochowie, Zarząd Środowiskowy Klubu SZS-AZS w Częstochowie¹⁰.

W 1977 roku w Polsce pogłębiał się kryzys gospodarczy, dlatego w czerwcu tematem posiedzeń KW PZPR był „Program intensyfikacji produkcji przemysłowej i rolnej na rynek wewnętrzny i na eksport”¹¹. Jednym z głównych kierunków pracy Egzekutywy KW PZPR w I półroczu miało być wyzwalanie (II etap) rezerw produkcyjnych w przemyśle. W związku z tym zaplanowano ocenę

realizacji wojewódzkiego programu działania w zakresie dalszego pogłębiania patriotyzmu i obywatelskich postaw społeczeństwa [a także] skuteczności szkolenia ideologicznego, prowadzonego przez WOKI [Wojewódzki Ośrodek Kształcenia Ideologicznego] i organizacje partyjne¹².

W zakresie działalności ideowo-wychowawczej planowano: propagowanie zadań społeczno-gospodarczych i strategii rozwoju kraju w 1977 roku i do 1980 roku; upowszechnienie i wyjaśnienie politycznych i ekonomicznych przesłanek manewru strategicznego w gospodarce narodowej w latach 1977-1980, wynikających z uchwał V Plenum KC PZPR; umacnianie socjalistycznej świadomości społeczeństwa w świetle uchwał III Plenum KC, pogłębianie postaw patriotycznych i obywatelskich przez rozwijanie czytelnictwa literatury i prasy partyjnej w miejscu zamieszkania, mobilizacja społeczeństwa do czynów społecznych; tworzenie nowych ośrodków pracy ideowo-wychowawczej; wzmożenie „pracy partyjnej ze środkami masowego przekazu”; zaktywizowanie partii w zakresie kultury, sportu i turystyki; rozwijanie propagandy wizualnej w miastach, wsiach i zakładach pracy¹³. Ponadto w 1978 roku postanowiono o rozszerzeniu współpracy szkół ze środowiskiem w wychowawczym oddziaływaniu na młodzież w ramach Jednolitego Systemu Wychowania Socjalistycznego¹⁴. W 1979 roku na polecenie Wydziału Nauki i Oświaty KC PZPR kierownik Wydziału Nauki i Oświaty KW

¹⁰ APCz, KW w Częstochowie Referat Polityki Kadrowej (dalej: RPK), sygn. 9. Nomenklatura kadr KW PZPR w Częstochowie. Obowiązuje od dnia 10 stycznia 1977 roku (Zatwierdzono Uchwałą Egzekutywy KW PZPR w dniu 7 stycznia 1977 roku), b.p.

¹¹ Tamże, KW PZPR WNOiK, sygn. 41, Główne kierunki pracy KW PZPR i jego wydziałów oraz WRN w 1977 roku, k. 14.

¹² Tamże, k. 15-16.

¹³ Tamże, k. 21.

¹⁴ Tamże, sygn. 95, Plan pracy Wydziału Nauki i Oświaty na I półrocze 1978 roku, k. 18.

PZPR w Częstochowie Stanisław Materniak był zobowiązany przedstawić analizę zatrudnienia absolwentów częstochowskich szkół wyższych¹⁵.

Działania te nie przyniosły zadowalających efektów. W 1980 roku w związku ze zmianą założeń planu społeczno-gospodarczego postanowiono

ukazywać, że urealnienie zadań planowanych jest działaniem służącym lepszej harmonizacji, zdyscyplinowaniu poszczególnych jego ogniw i że stworzy ono niezbędną podstawę dla skonstruowania realnego planu na rok 1981 i całą pięcioletkę 1981-1985¹⁶.

Stwierdzano, że

propagując zaangażowane postawy pracownicze i obywatelskie oraz zwalczając nadużycia, lekceważenie obowiązków i niedbalstwo, należy odwoływać się do obowiązującego porządku prawnego, zasad moralności socjalistycznej i najlepszych tradycji klasy robotniczej¹⁷,

a

w realizacji polityki kulturalnej partii Wydział [Nauki i Oświaty] koncentrować będzie uwagę na konsekwentnej realizacji założeń Program rozwoju kultury województwa częstochowskiego na lata 1976-1990¹⁸.

Postanowiono szczególną troską otoczyć rozwój amatorskiego ruchu artystycznego, zintensyfikować agitację partyjną wśród twórców kultury oraz pracowników instytucji i placówek kultury, sprawować nadzór polityczny nad organizacją ważniejszych imprez kulturalnych, takich jak: plener malarski „Jurajska Jesień 1980”, Festiwal „Jeuneses Musicales”, Jarmark Jurajski – 1980 itp. Opracowano wytyczne do działalności placówek kulturalnych. Prowadzono systematyczną kontrolę działalności instytucji i placówek upowszechniających kulturę takich jak: teatr, filharmonia, Wojewódzka Biblioteka Publiczna, Dom Książki, RSW „Książka-Prasa-Ruch”¹⁹. Jerzy Kossak w swojej książce „Podstawy polityki kulturalnej PZPR”, wydanej w 1977 roku pisał:

Obecnie w dobie wchodzenia w erę rewolucji naukowo-technicznej, w okresie szybkiego rozwoju form demokracji socjalistycznej, społecznej kontroli i społecznej konsultacji sprawa szybkiego podniesienia szeroko rozumianej kultury społeczeństwa jest więc koniecznym wymogiem ogólnego postępu.

¹⁵ Tamże, sygn. 18, Pismo zastępcy kierownika Andrzeja Bartnickiego Wydziału Nauki i Oświaty KC PZPR do kierownika Wydziału Nauki i Oświaty (Pracy Ideowo-Wychowawczej) KW PZPR w Częstochowie Stanisława Materniaka z 30.04.1979 r., b.p.

¹⁶ Tamże, sygn. 70, Główne kierunki pracy ideowo-wychowawczej na II półrocze 1980 r., k. 6-7.

¹⁷ Tamże, k. 14.

¹⁸ Tamże, k. 18.

¹⁹ Tamże.

[...] Socjalizm tworzy model kultury powszechnej, w której podmiotową rolę odgrywają masy pracujące. W przeciwieństwie do niej burżuazyjna «kultura masowa» jest skomercjalizowana, zubożała i jałowa duchowo. Obok niej zaś rozwija się elitarna «kultura dla wybranych». [...] Odpowiedzią na te tendencje [chodzi o tendencje liberalistyczne w kulturze, które wg Kossaka służyły siłom reakcji] jest zwiększenie ofensywności kultury socjalistycznej i aktywności ideologicznej w dziedzinie sztuki. Właśnie przez pryzmat kultury najłatwiej dostrzega się jakościową przewagę socjalizmu nad kapitalizmem. Propagowanie kultury socjalistycznej oznacza więc jednocześnie upowszechnianie humanistycznych wartości społeczeństwa socjalistycznego, ukazywanie celów i nowego sensu życia ludzkiego²⁰.

W tym czasie w Wydziale przyjęto Program pracy w środowisku pracowników nauki i oświaty oraz młodzieży, wynikający z uchwał VIII Zjazdu PZPR. Planowano upowszechnienie treści Zjazdu²¹. Do marca 1980 roku w skład tzw. „starego” zespołu do spraw szkół wyższych wchodziło czternaście osób²². Natomiast na 10 marca 1980 roku zaplanowano naradę z trzynastoma członkami nowopowstałego zespołu do spraw szkół wyższych²³, który już w maju, ponownie w czternastoosobowym składzie, przemianowano na zespół oświaty i wychowania²⁴. W zespole znaleźli się przedstawiciele Kuratorium Oświaty i Wychowania w Częstochowie, dyrektorzy szkół z terenu województwa i przedstawiciel Towarzystwa Przyjaciół Dzieci²⁵. Podczas spotkania zapoznawano zespół z informacjami przygotowanymi przez KW PZPR lub na polecenie KW. W ten sposób, w 1980 roku poinformowano zebranych o pracy Międzyuczelnianego Instytutu Nauk Ekonomicznych i Społecznych w zakresie kształtowania kultury ekonomicznej i politycznej oraz postaw ludzkich. Odczytano także informacje o pracy z młodą kadrą naukowo-dydaktyczną i jej efektach w zakresie podnoszenia kwalifikacji naukowych i ideowo-wychowawczych w Politechnice i WSP; o kierunkach działań władz akademickich Politechniki i WSP w profilowaniu wydziałów, instytutów i zakładów uczelni dla potrzeb społeczno-gospodarczego rozwoju regionu i kraju na lata 1981-85; o koncepcji programowej XVIII Wiosny Studentów Częstochowy; o efektywności doradców i konsultantów naukowych delegowanych przez uczelnie do zakładów pracy na terenie kraju i województwa²⁶. Zespół poinformowano też o stanie przygotowań studenckich praktyk programowych i robotniczych, pracy ideowo-wychowawczej w domach

²⁰ J. Kossak, *Podstawy polityki kulturalnej PZPR*, Warszawa 1977, s. 163-168.

²¹ APCz, KW w Częstochowie WNOiK, sygn. 82, Program pracy w środowisku pracowników nauki i oświaty oraz młodzieży wynikający z uchwał VIII Zjazdu PZPR - marzec 1980 KW PZPR Wydz. Nauki i Oświaty, k. 3-5.

²² Tamże, Terminarz i tematyka posiedzeń [stary zespół - początek marca 80], k. 14-16.

²³ Tamże, Pismo Wydziału Nauki i Oświaty do Wydziału Organizacyjnego z 7.03.1980 r. na temat narady z członkami nowopowstałego zespołu ds. szkół wyższych, k. 9.

²⁴ Tamże, Pismo Wydziału Nauki i Oświaty do Wydziału Organizacyjnego z 10.05.1980 r. na temat narady z członkami nowopowstałego zespołu ds. oświaty i wychowania, k. 20.

²⁵ Tamże, Lista członków zespołu, k. 23-24.

²⁶ Tamże, Plan posiedzeń zespołu ds. szkół wyższych funkcjonującego przy Wydziale Nauki i Oświaty KW / II półrocze 1980 r., k. 6-7.

studenckich, nowatorstwa pedagogicznego i doskonalenia procesu dydaktycznego w uczelniach ze szczególnym zwróceniem uwagi na przygotowanie absolwentów WSP do pracy w 10-letniej szkole średniej²⁷. Na posiedzeniach zespołu dokonano oceny: działalności artystycznej w szkołach i placówkach oświatowo wychowawczych województwa, programu pracy ideowo-wychowawczej wśród dzieci i młodzieży oraz kadry pedagogicznej i społecznego aktywu wychowawczego województwa po VIII Zjeździe i Plenum KW z czerwca 1978 roku (ze szczególnym uwzględnieniem ostatnich dwóch lat), kadry nauczycielskiej zatrudnionej w szkołach specjalnych i placówkach opiekuńczo-wychowawczych, programu doskonalenia poziomu nauczania w szkołach języków obcych. Poinformowano też o przebiegu reformy w klasach pierwszych, drugich i trzecich w szkolnictwie specjalnym oraz o pomocy dzieciom z odchyleniami i zaburzeniami rozwojowymi na etapie wstępnym²⁸.

W 1980 roku, w atmosferze głębokiego kryzysu gospodarczego, starano się położyć szczególny nacisk na propagandę i odpowiednie wychowanie polityczne dzieci i młodzieży. W związku z tym wnioskowano do Komitetów Miejskich, Komitetów Miejskich i Gminnych [KMIG], Komitetów Gminnych [KG] aby spowodowały, że wybory do Komitetów Rodzicielskich zostały poprzedzone akceptacją zgłoszonych propozycji składów osobowych przez podstawowe organizacje partyjne i dyrekcje szkół oraz skonsultowane z resortowym sekretarzem KM/KMiG/KG. Składy Komitetów Rodzicielskich miano zatwierdzić na egzekutywach KM, KMiG, KG. Kuratorium Oświaty i Wychowania oraz Wojewódzka Rada Związków Zawodowych miały przeprowadzić kompleksową ocenę współpracy i współdziałania szkół z zakładami w oparciu o wytyczne Ministerstwa Oświaty i Centralnej Rady Związków Zawodowych [CRZZ]. Zgodnie z wytycznymi, wnioski wynikające z tej oceny winny być omówione na wspólnych posiedzeniach egzektyw szkolnych i zakładowych organizacji partyjnych. Kuratorium Oświaty i Wychowania oraz Wojewódzka Rada Związków Zawodowych miały dokonać weryfikacji przydziału zakładów opiekuńczych szkołom i placówkom oświatowo-wychowawczym i przedstawić odpowiednie propozycje do zatwierdzenia instancjom partyjnym I stopnia. Komitety Miejskie, Miejskie i Gminne, Gminne były zobowiązane systematycznie co najmniej raz w roku oceniać pracę Komitetów Rodzicielskich w podległych sobie placówkach oświatowo-wychowawczych ze szczególnym uwzględnieniem oddziaływania ideowo-wychowawczego na młodzież w czasie wolnym od zajęć. Instancje i organizacje partyjne miały okresowo oceniać realizację przydzielonych zadań partyjnych towarzyszom skierowanym do pracy w Komitetach Rodzicielskich i Opiekuńczych. Kuratorium Oświaty i Wychowania wspólnie z Komendą Chorągwi, Wojewódzką Radą Związków Zawodowych [WRZZ] i Zarządem Wojewódzkim Towarzystwa Krzewienia Kultury Świeckiej [ZW TKKŚ] zobowiązano do opracowania i przedłożenia do Wydziału Nauki i Oświaty KW

²⁷ Tamże, Pismo Wydziału Nauki i Oświaty do prorektora Politechniki Częstochowskiej dra inż. Tadeusza Warchali z 21.04.1980 r., k. 10-11.

²⁸ Tamże, Tematyka informacji na zespół przy Wydziale Nauki i Oświaty - II półrocze 80, k. 23-24.

konkretnych zadań, jakie zamierzały podjąć w zakresie pogłębionej współpracy szkół, zakładów pracy i organizacji społecznych z rodzicami w celu ich aktualizacji w procesie laickiego wychowania dzieci i młodzieży. Redakcje prasy, radia i TV oraz radiowęzły zakładowe miały zapewnić w znacznie szerszym niż dotychczas zakresie popularyzację przykładów pracy ideowo-wychowawczego oddziaływania na dzieci i młodzież przez Komitety Rodzicielskie i Zakłady Opiekuńcze. Z kolei szkoły i zakłady pracy miały zaprogramować i rozwinąć szeroką dwustronną współpracę w zakresie oddziaływania wychowawczego zakładu pracy na młodzież oraz szkół na rodziców poprzez stosowanie różnorodnych form popularyzacji przodowników pracy i nauki, odbywanie spotkań, odbywanie czynów społecznie użytecznych, imprez kulturalno-oświatowych itp. Przebieg i efektywność tych kontaktów powinna być systematycznie, co najmniej dwa razy w roku szkolnym, omawiana i oceniana na wspólnych posiedzeniach kolektywów kierowniczych szkół i zakładów opiekuńczych²⁹.

Intensywnie przygotowywano się do wzmocnienia kontroli uczelni wyższych. 20 marca 1980 roku Kierownik Wydziału Nauki i Oświaty KW PZPR Stanisław Materniak w piśmie do Ireny Krężolek (I Sekretarza KU PZPR w Politechnice Częstochowskiej) wskazywał wnioski jakie dziesięć dni wcześniej przyjęła Egzekutywa Komitetu Wojewódzkiego. Po pierwsze – rektorzy Politechniki i WSP mieli uzupełnić uczelniane programy działania po XII Plenum KC o uchwały VIII Zjazdu Partii pod kątem szeroko rozumianej efektywności w zakresie gospodarki materiałowej energetyki i właściwego wykorzystania kadr oraz podejmowania nowatorstwa pedagogicznego. Po drugie – Rektor WSP miał przedłożyć do Wydziału Nauki i Oświaty informację o efektach realizacji zawartych umów z innymi uczelniami i zakładami pracy. Po trzecie – władze akademickie obu uczelni miały dokonać w terminie do 30 czerwca 1980 roku analizy przyczyn obniżenia się wskaźnika sprawności nauczania i terminowości kończenia studiów. Po czwarte – zobowiązano sekretarzy komitetów uczelnianych PZPR do okresowej kontroli realizacji wyżej przedstawionych wniosków³⁰.

W 1981 roku przez Wydział przechodziły m.in. wytyczne w sprawie działania szkół wyższych. Pracownicy Wydziału przygotowali zgodny z uchwałą IX Zjazdu PZPR „Projekt programu działania KW w zakresie oświaty, nauki i wychowania”. Za poszczególne punkty odpowiadali wojewoda, prezydent miasta, naczelnicy. Projekt przewidywał: poprawę bazy materialnej oświaty, uwagi dotyczące szkolnictwa specjalnego, pracy politycznej z nauczycielami, omawiał rolę i znaczenie POP, współpracę szkoły ze środowiskiem, doskonalenie procesu dydaktyczno-wychowawczego, pracę ideowo-wychowawczą z młodzieżą i organizacjami młodzieżowymi, opiekę zdrowotną, rozwój nauki i więzi z przemysłem, podniesienie poziomu nauki na uczelniach, kierunki kształcenia absolwentów, poprawę działalności politycznej i ideowo-wychowawczej na

²⁹ Tamże, sygn. 68, Wnioski Wydziału i Egzekutywy do realizacji w 1980 roku, b.p.

³⁰ Tamże, Pismo Kierownika Wydziału Nauki i Oświaty KW Stanisława Materniaka do Ireny Krężolek I Sekretarza KU PZPR w Politechnice Częstochowskiej z 20.03.1980 r., b.p.

uczelnia³¹. Przygotowywano szczegółowy plan pracy politycznej w sferze kultury. Celem miała być „inspiracja i kontrola działalności ideowo-wychowawczej w placówkach kultury”³². W POP działających w środowisku kultury planowano przeprowadzić dyskusje nad projektem „Tez o polityce kulturalnej partii”, chciano dokonać oceny stanu propagandy w województwie z hasłami po VII Plenum KC, a także opracować nowe plansze i hasła zgodne z wytycznymi KC. Zamierzano zaktualizować i ustalić nowe kandydatury do składu rezerwy na stanowiska kierownicze i przedstawić do akceptacji kierownikowi Wydziału³³. W grudniu 1981 roku pojawiła się też nowa nazwa wydziału – Wydział Nauki, Oświaty i Kultury³⁴.

Jeszcze w styczniu przygotowano „Wykaz ważniejszych rocznic i świąt przypadających w 1981 roku do wykorzystania w programowaniu działalności ideowo-wychowawczej i polityczno-propagandowej”. Lista ta obejmowała szereg rocznic i świąt związanych z ruchem lewicowym i rewolucyjnym, na przykład w styczniu: 1 I – rocznica utworzenia KRN i powstania Armii Ludowej, 100 lat temu urodził się Franciszek Grzelszczak, działacz SDKPiL, aktywny uczestnik Rewolucji Październikowej, członek KC PPR i Komitetu Wykonawczego Międzynarodówki Komunistycznej; 3 I – 35 rocznica ustawy KRN o nacjonalizacji przemysłu; 5 I – 39 rocznica utworzenia PPR; 7 I – 80 lat temu urodził się Stanisław Dubois, działacz PPS i OMTUR; 16 I – 36 rocznica wyzwolenia Częstochowy; 17 I – 36 rocznica wyzwolenia Warszawy; 24 I – 95 rocznica śmierci Stanisława Krusińskiego, jednego z pierwszych marksistów polskich; 28 I – 95 rocznica stracenia na stokach Warszawskiej Cytadeli przywódców I Proletariatu (Kunickiego, Bardowskiego, Pietrusińskiego i Ossowskiego); 29 I – 70 rocznica śmierci Wacława Nałkowskiego, geografa i publicyści, lewicowego działacza społecznego; 31 I – 55 rocznica utworzenia OMTUR. Ponadto w innych miesiącach należało świętować: 23 II – 63 rocznicę powstania Armii Radzieckiej, 18 III – 110 rocznicę powstania Komuny Paryskiej, 22 IV – 111 rocznicę urodzin W. I. Lenina, 8 V – 60 lat powstania Komunistycznej Partii Rumunii (od 1965 roku Rumuńska Partia Komunistyczna), w czerwcu – Święto Trybuny Ludu i pozostałych dzienników partyjnych, 11 VII – 60-tą rocznicę Rewolucji Ludowej w Mongolii, 7 X – rocznicę proklamowania NRD (1949), 15 XII – kolejną rocznicę Kongresu Zjednoczeniowego PPR, PPS, powstanie PZPR, 21 XII – 85-te urodziny Konstantego Rokossowskiego³⁵.

Realizacja takiego modelu ideowo-wychowawczego okazała się dla partii bardzo trudna. Kryzys gospodarczy i społeczno-polityczny pogłębiał się. Opozycja rosła w siłę i mocniej zaczęła interesować się oświatą. W opracowanym w czerwcu 1980 roku przez Towarzystwo Kursów Naukowych „Liście otwartym do nauczycieli i wykładowców...” i wydrukowanym w wielu egzemplarzach podczas fali strajków

³¹ Tamże, sygn. 69, Projekt programu działania KW w zakresie oświaty, nauki i wychowania, b.p.

³² Tamże, sygn. 23, Plan pracy pionu ds. kultury, środków masowego przekazu i wydawnictw na miesiąc luty i marzec 1981, k. 42.

³³ Tamże, k. 43-44.

³⁴ Tamże, sygn. 27, Teleks Wydziału Nauki, Oświaty i Kultury KW PZPR w Częstochowie do Wydziału Nauki i Oświaty KC PZPR w Warszawie z 12.12.1981 r., k. 5.

³⁵ Tamże, Wykaz ważniejszych rocznic i świąt przypadających w 1981 r. do wykorzystania w programowaniu działalności ideowo-wychowawczej i polityczno-propagandowej, b.p.

w sierpniu 1980 roku, domagano się aby w nauczaniu m.in.: zaprzestano fałszowania historii polsko-radzieckiej, ukazywano bez zniekształceń znaczenie religii w życiu człowieka, zapobiegano deformacji i jednostronnej interpretacji dziejów literatury polskiej, propagowano wolność przekonań³⁶. W kwietniu 1981 roku na XIV Zjeździe Związku Nauczycielstwa Polskiego uchwalono nowy statut, w którym nie zamieszczono zapisu o kierowniczej roli partii ani o świeckości szkoły. Wyraźnie ogłoszono hasła rozliczeniowe w stosunku do rządu. Domagano się podwyżek płac i rozwiązania problemów socjalno-bytowych³⁷. W dniu 13 maja 1981 roku jeden z sekretarzy ekonomicznych KW PZPR stwierdzał:

Szanowni Towarzysze! [...] Bez poprawy sytuacji ekonomicznej kraju, zwłaszcza bez osiągnięcia postępu w dziedzinie stopniowego przywracania równowagi rynkowej wszelkie nasze, nawet najlepsze intencje polityczne będą mało wiarygodne. [...] Obiektywne przesłanki sytuacji gospodarczej są wręcz dramatyczne. [...] Rozregulowane zostały mechanizmy wiążące wysokość płac z efektami pracy³⁸.

W listopadzie na spotkaniach Wojewódzkiego Zespołu Poselskiego z przedstawicielami środowiska nauczycielskiego, zorganizowanych na zlecenie Prezydium Sejmu PRL, usłyszano o licznych problemach związanych z organizacją pracy szkół, między innymi brakiem nowych programów nauczania (po negocjacjach przedstawiciele NSZZ „Solidarność” z przedstawicielami władz postanowiono nanieść w nich zmiany, jednak ich opracowanie i wydanie opóźniało się³⁹), czy też brakiem pomocy metodycznych⁴⁰.

Od jesieni 1981 roku trwały protesty studentów na częstochowskich uczeniach. W październiku, listopadzie i grudniu 1981 roku doszło do strajków⁴¹. Wydział informował władze w Warszawie o ich przebiegu i zakończeniu. W jednym z raportów z 1981 roku czytamy: „studenci Politechniki Częstochowskiej postanowili zakończyć strajk dziś tj. 11 b.m. [grudnia] o godz. 15.00 natomiast w WSP również dziś o godz. 12.00 odbędzie się wiec studentów w sprawie kontynuowania względnie zaprzestania trwającego dotychczas strajku”⁴² – pisano 11 grudnia 1981 do Wydziału Nauki i Oświaty KC PZPR. Studenci WSP strajkowali do 13 grudnia. W tych dniach (od 9 grudnia) odbył się też strajk bibliotekarzy. Protest podjęto w związku z brakiem odpowiedzi Ministra Kultury i Sztuki na postulaty podwyżek płac i zmianami w funkcjonowaniu Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej

³⁶ B. Wagner, *Strategia wychowawcza w PRL*, Warszawa 2009, s. 174-175.

³⁷ Tamże, s. 178-179.

³⁸ Tamże, sygn. 25, Tezy wystąpienia tow. T. Grabskiego na naradzie sekretarzy ekonomicznych KW PZPR w dniu 13 maja 1981 r., k. 57-58.

³⁹ B. Wagner, dz. cyt., s. 174-178.

⁴⁰ APCz, KW w Częstochowie WNOiK, sygn. 25, Pismo Wojewódzkiego Zespołu Poselskiego w Częstochowie do Komisji Oświaty i Wychowania Sejmu PRL z 17.11.1981 r., k. 54-57.

⁴¹ M. Nowakowska Majcher, *Opozycja w regionie częstochowskim 1981-1989. Kalendarium 1980-1989*, Częstochowa 2009, s. 38 i nast.

⁴² APCz, KW w Częstochowie WNOiK, sygn. 27, Teleks Wydziału Nauki i Oświaty w Częstochowie do Wydziału nauki i Oświaty KC PZPR w Warszawie z 11.12.1981 r., b.p.

im. Biegańskiego w Częstochowie⁴³.

13 grudnia 1981 roku wprowadzono stan wojenny. W czasie jego trwania Komitet Wojewódzki PZPR w Częstochowie kontynuował swoje dotychczasowe działania. Wprowadzono jednak pewne modyfikacje. W 1982 roku przy Wydziale Nauki, Oświaty i Kultury funkcjonowała Komisja Nauki i Oświaty. W pierwszym półroczu 1982 roku tematyka posiedzeń KNiO wyglądała następująco: zapoznanie się z Raportem Kuratorium Oświaty i Wychowania w Częstochowie o stanie bazy lokalowej oświaty oraz wyrażenie opinii co do działań w zakresie najpilniejszych potrzeb w szkolnictwie podstawowym i przedszkolach; omówienie planu działań Komisji oraz rozdział zadań dla członków Komisji; przygotowanie i przedstawienie informacji przez członków Komisji o pracy organizacji partyjnych i dyrekcji w zakresie pracy ideowo-wychowawczej z młodzieżą i organizacjami społecznymi. Była to pewna nowość, gdyż z wcześniej nie konsultowano i nie oczekiwano na wyrażenie opinii. Istniejący wcześniej zespół jedynie przyjmował do wiadomości. Teraz w materiałach znajdujemy informację o dyskusjach, choć i te były przecież prowadzone w większości przez członków tej samej partii politycznej. Komisja została zapoznana z informacją o działaniach władz WSP w profilowaniu kierunków kształcenia i rozwoju bazy dydaktycznej zgodnie z potrzebami regionu i województwa, a także z informacją kuratorium i Wydziału Zatrudnienia Urzędu Wojewódzkiego w Częstochowie na temat funkcjonowania szkolnictwa ponadpodstawowego oraz zamierzeniami zmian kierunków kształcenia w świetle możliwości zabezpieczenia zatrudnienia absolwentów tych szkół. Na posiedzeniu Komisji dokonano oceny działalności miejskich i gminnych ośrodków kultury (na podstawie wybranych placówek). Przyjęto też wnioski do dalszego doskonalenia ich pracy. Oceniono treści i formy pracy kuratorium z kadrą kierowniczą szkół i nauczycielami ze szczególnym uwzględnieniem nauczycieli przedmiotów społecznych w świetle aktualnej sytuacji i nastrojów w szkołach. Zapoznano się z sytuacją zarządów wojewódzkich o pracy szkolnych ogniw Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, Towarzystwa Krzewienia Kultury Fizycznej w roku 1981/82⁴⁴.

Z kolei w drugim półroczu 1982 roku zaplanowano: konsultację projektu założeń programowo-organizacyjnych kształcenia i wychowania w szkole podstawowej; sporządzenie informacji o aktualnej sytuacji polityczno-wychowawczej w wybranych szkołach gminnych według miejsca pracy; zaopiniowanie materiału na temat realizacji zadań opiekuńczych, wychowawczych i dydaktycznych w odniesieniu do dzieci specjalnej troski w ramach oddziału pierwszego szkolnictwa specjalnego; opracowanie informacji o aktywności członków i pracy partyjnej szkolnych POP na terenie miast: Lublińca, Kalet, Olesna, Myszkowa i Krzepic; ocenę realizacji rządowego harmonogramu wynikającego z uchwał IX Zjazdu w odniesieniu do naszego województwa oraz realizacji planu przedsięwzięć

⁴³ W. Rotarski, *NSZZ „Solidarność” Region Częstochowa*, [w] *NSZZ „Solidarność” 1980-1989*, t. 6, *Polska południowa*, red. Ł. Kamiński, G. Waligóra, Warszawa 2010, s. 848.

⁴⁴ APCz, KW w częstochowie WNOiK, sygn. 84, Tematyka posiedzeń KNiO KW PZPR na I półroczu 1982 roku, k. 29-30.

zmierzających do poprawy sytuacji społeczno-politycznej w oświacie z maja 1982 roku; zapoznanie się z informacją na temat pracy ideowo-wychowawczej wśród młodzieży akademickiej oraz szkolnej z terenu Częstochowy w świetle uchwał IX Plenum KC i Plenum KW; przyjęcie informacji do pracy komisji od konferencji sprawozdawczo-wyborczej⁴⁵.

Wydział przygotowywał sprawozdania statystyczne i zestawienia dotyczące stanu partii w środowiskach będących w jego zainteresowaniach. Zgodnie ze sprawozdaniem z 1983 roku na dzień 28 lutego w Częstochowie w szkołach ponadpodstawowych na 1640 zatrudnionych nauczycieli odnotowano 400 członków partii (24,3%), w szkołach podstawowych na 1131 członkami partii było 419 (36,4%), w przedszkolach na 398 – 79 członków partii (19,8%), ogólnie było to 28,3% zatrudnionych. W tym czasie w Częstochowie w szkołach ponadpodstawowych było 2396 członków Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej i 1092 członków Towarzystwa Krzewienia Kultury Świeckiej, w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych 15085 członków Związku Harcerstwa Polskiego i 9789 członków Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej. Wszystkie te organizacje znajdowały się w obszarze zainteresowań Wydziału Nauki i Oświaty KW PZPR⁴⁶.

Dzięki zachowanym listom płac możliwe jest ustalenie stanu zatrudnienia w Wydziale w latach 1986-1988. W styczniu 1986 roku funkcję Kierownika Wydziału Nauki, Oświaty i Kultury pełnił Zbyszek Jędrzejewski. Na stanowisku starszego instruktora Wydziału Nauki pracowała Teresa Komender, instruktorami Wydziału byli: Ireneusz Kozera i Stanisław Radosz. Wydział zatrudniał sekretarkę – Barbarę Balcer-Nowińską (pracowała w KW PZPR do 1990 roku)⁴⁷. W sierpniu 1986 roku na stanowisku instruktora Wydziału Ireneusza Kozere zastąpił Michał Baumert. Teresa Komender pracowała do lipca 1987, a w sierpniu jej stanowisko starszego instruktora objęła Janina Kowalczyk. Od września 1987 roku nowym kierownikiem Wydziału został Janusz Pok. W listopadzie Stanisław Radosz awansował na starszego instruktora. W styczniu 1988 roku Janina Kowalczyk została starszym instruktorem Wydziału Społeczno-Prawnego, a jej stanowisko w Wydziale Nauki, Oświaty i Kultury na czas od lutego do marca tego roku objął Kordian Świątkowski⁴⁸. W maju 1988 roku do Wydziału zatrudniono Jadwigę Miller⁴⁹. Od końca 1988 roku

⁴⁵ Tamże, sygn. 84, Tematyka posiedzeń Komisji Nauki, Oświaty i Kultury KW PZPR na II półroczu 1982 roku, k. 27-28.

⁴⁶ Tamże, sygn. 26, PZPR Związki zawodowe i organizacje młodzieżowe w szkołach w Częstochowie (stan w dniu 28.02.1983 r.), b.p.

⁴⁷ Tamże, Listy płac, sygn. 1, Listy płac za kolejne miesiące – z 23.01.1986 r., z 22.02.1986 r., z 25.03.1986 r., z 23.04.1986 r., z 26.05.1986 r., z 24.06.1986 r., b.p.; tamże, Listy płac, sygn. 2, Lista płac za miesiąc lipiec z 19.07.1986 r., b.p.; tamże, Listy płac, sygn. 8, Lista płac za miesiąc luty z 01.02.1990 r., b.p.

⁴⁸ Tamże, Listy płac, sygn. 2, Listy płac za kolejne miesiące – z 25.08.1986 r., z 26.09.1986 r., z 27.10.1986 r., z 25.11.1986 r., z 20.12.1986 r., b.p.; tamże, Listy płac, sygn. 3, Listy płac za kolejne miesiące – z 23.01.1987 r., z 24.02.1987 r., z 24.03.1987 r., z 21.05.1987 r., z 24.06.1987 r., b.p.; tamże, Listy płac, sygn. 4, Lista płac za kolejne miesiące – z 23.07.1987 r., z 24.08.1987 r., z 21.09.1987 r., z 21.10.1987 r., z 23.11.1987 r., z 20.12.1987 r., b.p.; tamże, Listy płac, sygn. 5, Listy płac za kolejne miesiące – z 25.01.1988 r., z 22.02.1988 r., z 23.02.1988 r., z 21.04.1988 r., b.p.

⁴⁹ Tamże, Listy płac, sygn. 5, Lista płac za miesiąc maj z 24.05.1988 r., b.p.

listy płac nie wyróżniają już Wydziału przy zajmowanym stanowisku, dlatego też na obecnym etapie badań ustalenia mogą okazać się błędne⁵⁰.

Tabela 1. Zatrudnienie w Wydziale Nauki, Oświaty i Kultury KW PZPR w Częstochowie od I 1986 roku do III 1989 roku.

Miesiąc i rok	Imię i nazwisko	Stanowisko
I 1986 r. – VII 1986 r.	Zbyszek Jędrzejewski Teresa Komender Ireneusz Kozera Stanisław Radosz	kierownik starszy instruktor instruktor instruktor
VIII 1986 r. – VII 1987 r.	Zbyszek Jędrzejewski Teresa Komender Stanisław Radosz Michał Baumert	kierownik starszy instruktor instruktor instruktor
VIII 1987 r. – IX 1987 r.	Zbyszek Jędrzejewski Janina Kowalczyk Stanisław Radosz Michał Baumert	kierownik starszy instruktor instruktor instruktor
IX 1987 r. – X 1987 r.	Janusz Pok Janina Kowalczyk Stanisław Radosz Michał Baumert	kierownik starszy instruktor instruktor instruktor
XI 1987 r. – XII 1987 r.	Janusz Pok Janina Kowalczyk Stanisław Radosz Michał Baumert	kierownik starszy instruktor starszy instruktor instruktor
I 1988 r.	Janusz Pok Stanisław Radosz Michał Baumert	kierownik starszy instruktor instruktor
II 1988 r. – III 1988 r.	Janusz Pok Stanisław Radosz Kordian Świątkowski Michał Baumert	kierownik starszy instruktor starszy instruktor instruktor

⁵⁰ Tamże, Listy płac, sygn. 6, Listy płac za kolejne miesiące – z 20.12.1988 r., z 21.01.1989 r., z 22.02.1989 r., z 18.03.1989 r., b.p.; tamże, Listy płac, sygn. 7, Listy płac za kolejne miesiące – z 21.04.1989 r., z 20.05.1989 r., z 24.06.1989 r., z 24.07.1989 r., z 21.08.1989 r., z 24.09.1989 r., z 22.10.1989 r., b.p.; tamże, Listy płac, sygn. 8, Listy płac za kolejne miesiące – z 23.11.1989 r., z 20.12.1989 r., z 23.01.1990 r., b.p.

IV 1988 r. – IV 1988 r.	Janusz Pok Stanisław Radosz Michał Baumert	kierownik starszy instruktor instruktor
Od V 1988 r. – III 1989 r.	Janusz Pok Stanisław Radosz Michał Baumert Jadwiga Miller	kierownik starszy instruktor instruktor instruktor

Źródło: APCz, KW w Częstochowie, Listy płac, sygn. 1-8.

W tym czasie z Wydziałem współpracowali: I sekretarz KU Politechniki Częstochowskiej – Janusz Kuliś. Od lutego 1986 roku I sekretarzem był już Piotr Podgórski, w lutym roku następnego jako instruktor KU Politechniki Podgórskiego zastąpił Zdzisław Szmit (figuruje na listach płac do stycznia 1988 roku). Natomiast Piotr Podgórski został zastępcą kierownika Wydziału Polityczno-Organizacyjnego KW PZPR. Od kwietnia 1988 roku do grudnia 1989 roku Politechnikę Częstochowską w KW PZPR reprezentował sekretarz KU PZPR Jacek Olszewski. Z kolei Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Częstochowie do czerwca 1989 roku reprezentował I sekretarz KU PZPR– Jan Szmidla, w lipcu 1989 roku zastąpił go Zdzisław Knaś, a od sierpnia tego roku aż do końca istnienia KW PZPR Jerzy Mizgalski. Ponadto w styczniu 1986 roku na liście płac KW PZPR znajdował się sekretarz Komitetu Zakładowego PZPR WSP Jan Korbut. Od grudnia 1986 roku do lutego 1989 roku KW PZPR opłacał też Władysława Gajewskiego, sekretarza KU Politechniki Częstochowskiej. W marcu 1989 roku zastąpił go Lech Borowik. Stan ten utrzymał się do końca 1989 roku⁵¹.

W marcu 1987 roku Egzekutywa KW PZPR w Częstochowie zaakceptowała Wojewódzki plan doskonalenia działalności politycznej i ideowo-wychowawczej w środowisku młodych nauczycieli, pracowników nauki i kultury oraz studentów i młodzieży szkół ponadpodstawowych. Do Wydziału Nauki, Oświaty i Kultury KW PZPR należała inicjatywa i kontrola jego realizacji⁵².

W latach 1986-1989 Wydział Nauki, Oświaty i Kultury planował m.in.: inspirowanie rad narodowych i zakładów pracy do zwiększonego udziału w tworzeniu warunków materialnych kultury; inspirowanie partyjnych i bezpartyjnych członków organizacji młodzieżowych, społecznych, towarzystw itp. do rozwijania inicjatyw kulturalnych; nadzór polityczny nad przygotowaniem i przebiegiem Dni Oświaty, Kultury, Książki i Prasy i innych imprez o charakterze wojewódzkim lub ponadregionalnym; nadzór polityczny nad przygotowaniem i przebiegiem Dekady Książki Społeczno-Politycznej „Człowiek-Świat-Polityka”; nadzór polityczny nad realizacją współpracy kulturalnej ze Smoleńskiem i Pernikiem oraz Dniami Częstochowy w Smoleńsku; nadzór polityczny nad realizacją współpracy

⁵¹ Tamże, Listy płac, sygn. 6-8, Listy płac za kolejne miesiące z lat 1986-1990, b.p.

⁵² Tamże, KW w Częstochowie WNOiK, sygn. 110, Zadania Wydziału Nauki, Oświaty i Kultury KW PZPR w rozwijaniu pracy teoretyczno-ideologicznej oraz edukacyjnej, k. 13.

kulturalnej z zagranicą⁵³.

14 czerwca 1989 roku na posiedzeniu Komisji Nauki i Oświaty KW PZPR omówiono zadania dla środowiska nauki i oświaty wynikające z aktualnej sytuacji społeczno-politycznej w kraju i województwie. W efekcie wytyczono kierunki pracy Komisji Nauki i Oświaty KW na drugie półrocze 1989 roku, omówiono sytuację po pierwszej turze wyborów do Sejmu, odniesiono się do sytuacji w Chinach, Seulu i w ZSRR. Następnie poinformowano zebranych o ilości okręgów, w których będą wybierani kandydaci na posłów – członkowie PZPR – w miejsce dotychczasowej listy krajowej. Janusz Pok zwrócił uwagę na sytuację oświaty, pauperyzację zawodu nauczyciela, brak środków na wyposażenia placówek, brak miejsc w internatach, brak sal gimnastycznych, a także na trudną sytuację bazową WSP. Apelował, aby starać się uniknąć rozbicia politycznego kadry nauczycielskiej, a także ograniczyć biurokrację w szkołach i szkolnictwie wyższym. Podkreślano, że PZPR nie może zrezygnować z kreowania inteligencji⁵⁴. W czerwcu na posiedzeniu Zespołu do Spraw Nauki – Komisji Nauki i Oświaty KW, pod przewodnictwem Stanisława Radosza, ponownie informowano o sytuacji społeczno-politycznej w kraju po pierwszej turze wyborów do Sejmu. Anysz mówił o nowatorskim stylu pracy partii na uczelniach. Z kolei Kuliś, że Ministerstwo Edukacji Narodowej upoważniło władze uczelni do zmian w programach z dziedziny nauk społecznych. Gajewski i Stańczyk – przyjęcie omawianego materiału jako: „Stan i oddziaływanie PZPR w środowisku uczelnianym PCz i WSP ze szczególnym uwzględnieniem środowiska studenckiego”⁵⁵.

W drugim półroczu 1989 roku Zespół ds. nauki planował zająć się następującymi dziedzinami: w październiku – „Stan i oddziaływanie PZPR w środowisku uczelnianym PCz i WSP, ze szczególnym uwzględnieniem środowiska studenckiego”; w listopadzie – „Działalność naukowa oraz popularno-naukowa środowiska częstochowskiego”, w grudniu – „Współpraca naukowo-techniczna Politechniki Częstochowskiej i WSP z przemysłem, zwłaszcza w dziedzinie ochrony środowiska naturalnego”⁵⁶.

Wyraźnie jednak wydarzenia związane przemianami politycznymi w Polsce osłabiły intensywność działań Wydziału w ostatnich miesiącach jego istnienia. Część pracowników KW PZPR w 1989 roku bądź przeszła na emeryturę, bądź znalazła inną pracę. Istotnym bodźcem do pozostania w partii do końca była kwestia otrzymania

⁵³ Tamże, Plan pracy Wydziału Nauki Oświaty i Kultury od 01.07.1989 r. do 31.12.1989 r., k. 14-19; tamże, Plan pracy Wydziału Nauki Oświaty i Kultury od 01.07.1989 r. do 30.06.1989 r., k. 22-27; tamże, Plan pracy Wydziału Nauki Oświaty i Kultury od 01.07.1988 r. do 31.12.1988 r., k. 32-36; tamże, Plan pracy Wydziału Nauki Oświaty i Kultury od 01.01.1988 r. do 30.07.1988 r., k. 38-42; tamże, Plan pracy Wydziału Nauki Oświaty i Kultury na II półroczu 1987 r., k. 38-42; tamże, Plan pracy Wydziału Nauki Oświaty i Kultury na I półroczu 1987 r., k. 52-57; tamże, Plan pracy Wydziału Nauki Oświaty i Kultury na II półroczu 1986 r., k. 59-68; tamże, Plan pracy Wydziału Nauki Oświaty i Kultury na I półroczu 1986 r., k. 69-76.

⁵⁴ Tamże, sygn. 103, Protokół z posiedzenia Komisji Nauki i Oświaty KW PZPR w dniu 14.06.1989 r., k. 14-16.

⁵⁵ Tamże, Protokół z posiedzenia Zespołu ds. nauki – Komisji Nauki i Oświaty KW PZPR w dniu 7.06.89, k. 18-20.

⁵⁶ Tamże, Plan pracy Zespołu ds. nauki na II półroczu 1989 r., k. 24.

odpraw z tytułu zwolnienia z likwidowanego zakładu pracy, jak w dokumentach określano teraz PZPR⁵⁷. Ostatecznie rozwiązano ją w ostatnim dniu XI Zjazdu tej partii – 30 stycznia 1990 roku. Część częstochowskich działaczy, którzy nadal deklarowali chęć aktywności politycznej, weszło do tworzonej Socjaldemokracji Rzeczypospolitej Polskiej z Aleksandrem Kwaśniewskim i Leszkiem Millerem na czele⁵⁸.

Analiza planów pracy i sprawozdań Wydziału pokazuje jak ogromny był zakres wpływów politycznych partii i głoszonej przez nią ideologii. Centralizacja w edukacji, wychowaniu, czy działalności kulturalnej była faktem, zresztą podobnie jak w innych dziedzinach życia publicznego. Podległość ta nie wyrażała się tylko w obsadzaniu instytucji podległych partii ludźmi z PZPR. Cała działalność szkół, domów kultury, uczelni wyższych, placówek oświatowo-wychowawczych, licznych stowarzyszeń i organizacji była konstruowana według modelu wypracowanego przez etatowych pracowników KW PZPR. To oni systematycznie przedstawiali ramowy zakres działań i kontrolowali ich realizację. Obszar zainteresowania partii działalnością instytucji oświatowych, wychowawczych i kulturalnych był ogromny. Zajmowano się wieloma aspektami – od sfery ideologicznej po materialną. Wszystko to miało służyć ukształtowaniu młodego człowieka tak, aby prezentował odpowiednie poglądy i wartości, aby wyznawał wyższość socjalizmu nad innymi ideologiami. Działalność Wydziału Nauki, Oświaty i Kultury KW PZPR w Częstochowie była więc niezwykle istotna, zważywszy na istnienie w tym mieście silnego ośrodka kultu religijnego, jakim była i jest Jasna Góra. Można stwierdzić, że partia w tej konfrontacji przegrała nie tylko w województwie częstochowskim, ale, jak pokazały wydarzenia po 1989 roku, także w skali całego kraju. Niemniej jednak można mieć świadomość, że lata działalności Wydziału to czas intensywnej indoktrynacji (trwała ona przecież już od 1945 roku, w ramach innego układu administracyjnego kraju), ukierunkowanej na ideologię marksistowsko-leninowską, która przy tej skali działań musiała pozostawić ślad w zachowaniach społecznych i poglądach Polaków także po 1989 roku.

⁵⁷ Tamże, KW w Częstochowie, Listy płac, sygn. 8, Wykaz pracowników b. PZPR, którym wręczono wypowiedzenia z pracy w związku z zakończeniem działalności PZPR (uprawnionych do odprawy), b.p.

⁵⁸ Tamże, Wykaz pracowników politycznych z 30.04.1990 r., b.p.; W. Roszkowski, dz. cyt., s. 410.

*

Summary

Activity of the Department of Science and Education (Science, Education and Culture) at the PZPR's Voivodeship Committee in Częstochowa between 1975-1990 based on agendas and reports

The article describes the Department of Science and Education which was the unit of the communist Voivodeship Committee in Częstochowa between 1975-1990. It includes its goals, forms of activity and educational program implemented among youth, teachers and social counsellors. Furthermore, the study presents the structure of institutions that were supervised and controlled by the Department, forms of implementing directives, and evaluates Department's efficiency in influencing subordinate organisations.